

ANEM Radionica za članice:
Istraživačko novinarstvo – pravni aspekti, prednosti i rizici

Prošlu, 2009. godinu, karakteriše niz izmena propisa koji su od uticaja na rad medija, među kojima su najvažnije - izmene Zakona o javnom informisanju i Krivičnog zakonika. Njima je promenjen medijski pravni okvir na restriktivan način, što je direktno uticalo na sve ređe istraživačko novinarstvo. Novinari više nisu sigurni šta je dozvoljeno da prenose, a šta ne, na koji način i o čemu mogu da informišu javnost a da se to ne smatra prekoračenjem slobode informisanja, a primećena je i autocenzura, koju sami novinari i mediji priznaju kao posledicu navedenih izmena propisa.

Imajući u vidu važnost istraživačkog novinarstva za vršenje društvene uloge medija i za razvoj demokratizacije društva, ali i činjenicu da je za bavljenje njime neophodno poznavanje propisa i prava i obaveza koje iz njih proističu za novinare i medije, ANEM je organizovao 27.01.2010. u Beogradu, radionicu za svoje članice. Gosti - panelisti radionice su bili: novinarka *Brankica Stanković*, RTV B92; *Tomo Zorić*, savetnik i portparol Republičkog javnog tužilaštva; *Bruno Vekarić*, portparol Tužilaštva za ratne zločine; *Đorđe Padejski*, novinar, CINS i *Slobodan Kremenjak*, ANEMov advokat iz kancelarije Živković & Samardžić. Radionici je prisustvovalo 13 predstavnika 12 ANEMovih stanica: *Radio CITY, Niš; Radio Luna, Užice; Radio EMA, Bujanovac; RTV Kragujevac, Kragujevac; RTV Panon, Subotica; Radio Sport Plus, Pirot; RTV Pančevo, Pančevo; TV Jedinstvo, Novi Pazar; Radio BOOM 93, Požarevac; Radio Ozon, Čačak; RTV Kruševac, Kruševac; TV Valjevo, Valjevo.*

U prvom delu radionice, o svom istraživačkom radu, prednostima i rizicima ove vrste novinarstva, učesnicima radionice je govorila *novinarka televizije B92*, autorka emisije „Insajder” i dobitnica mnogih prestižnih nagrada za novinarstvo, **Brankica Stanković**. Kroz prikaz postupka izrade jednog serijala emisije „Insajder”, novinarka je upoznala prisutne kolege: kako se bira tema; kako se vrši istraživanje odabrane teme; kako se dolazi do informacija i dokaza, i pisanih i usmenih; koliko je važan odabir pravih sagovornika za temu; kakva treba da bude priprema za razgovor; kako se proveravaju informacije prikupljene razgovorima i kako se obavlja samo snimanje i montiranje emisije. Posebno je istakla da je suština istraživačkog novinarstva u pravilnoj analizi prikupljenih informacija i dokaza, kao i u samom zaključivanju novinara, kroz ukrštanje svih relevantnih podataka. Sve to zahteva dosta vremena, strpljenja i upornosti, a posebno je važna podrška uređivačkog tima.

Govoreći o uzrocima nedovoljno razvijenog istraživačkog novinarstva u Srbiji, novinarka je objasnila da je jedan od razloga verovatno i to što je ono skupo, pošto zahteva nekoliko meseci pripreme koja se plaća, iako je krajnji rezultat tog rada vidljiv tek nakon nekoliko meseci. Međutim, svakako najvažniji razlog za nedostatak istraživačkog novinarstva je to što ono nosi velike rizike, jer se u toku istraživanja dolazi do svakakvih informacija, zbog kojih onda i novinari i taj medij bivaju izloženi različitim vrstama pritisaka i političara i tajkuna i interesnih grupa. Takođe je istakla da je problem koji koči istraživačko novinarstvo to što često izostaje adekvatna reakcija javnosti, kao i nespremnost ostalih

medija da, daljim istraživanjem tema koje pokreće ova vrsta emisija kao što je „Insajder“, vrše pritisak na relevantne državne instance i utiču na postizanje pozitivnih efekata za celokupno društvo. Međutim, postoje i primeri koji pokazuju da postoje pozitivni efekti ovakvih emisija i određeni pomaci u društvu, što je zapravo i pravi razlog bavljenja ovim novinarstvom. (npr. reakcija nadležnih organa, koja je posledica emitovanja emisije o akciji „Mreža“).

Sve informacije, do kojih novinar dođe u toku istraživanja neke teme, moraju biti potkrepljene dokazima pri objavljivanju. U tom smislu je uloga advokata koji unapred predviđa moguće situacije i upozorava autore na eventualne pravne posledice takvih emisija, od velikog značaja za novinare. *Advokat ANEMa Slobodan Kremenjak*, objasnio je da je vrlo važno da emisija bude „čista“ sa pravnog aspekta. Na taj način se smanjuje opasnost za novinare od eventualnih krivičnih prijava i visokih kazni, koje izmenjeni Krivični zakonik i nedavno izmenjeni Zakon o javnom informisanju propisuju, što ne znači da advokat treba da uređuje emisije.

U drugom delu radionice, o granicama istraživačkog novinarstva govorili su **Bruno Vekarić**, *portparol Tužilaštva za ratne zločine* i **Tomo Zorić**, *portparol Republičkog javnog tužilaštva*. *Vekarić* je potvrdio da je bilo pozitivnih efekata pojedinih serijala emisije „Insajder“, koji su direktno uticali na efikasniji rad nekih državnih organa i institucija u borbi sa kriminalom i negativnim pojavama u društvu. *Tomo Zorić* je novinarima - učesnicima radionice, govorio o najčešćim greškama koje novinari prave u svom izveštavanju o krivičnom postupku i o sankcijama za takve propuste. On je istakao da novinari moraju voditi računa da li su informacije koje poseduju zvanične ili ne, da li one mogu biti objavljene, i da li će njihovo objavljivanje pre vremena ugroziti fazu istrage, ili tok nekog krivičnog postupka. U tom smislu, novinari koji izveštavaju o krivičnim sudskim postupcima moraju biti dobro upoznati sa terminologijom, poznavati faze postupka i ko podnosi krivičnu prijavu, ko podnosi zahtev za sprovođenje istrage, kako ne bi dolazili u situacije da iz neznanja daju pogrešne informacije i za to snose posledice. Stoga je za novinare koji se bave ovim temama preporučljiva konsultacija sa advokatom i postojanje čvrstih argumenata za ono što objavljuju.

Zorić je takođe predočio novinarima da se izmenjen Zakon o javnom informisanju koji je prilično rigorozan i propisuje visoke i oštre kazne, mora poštovati dok god je na snazi. Naveo je i da je tužilaštvo zauzelo liberalniji stav po pitanju ovog zakona, ali se neće tolerisati grubo kršenje propisa. On je istakao da se mora voditi računa o tome šta se izveštava i da moraju postojati dokazi na osnovu kojih novinar zaista veruje u istinitost svog iskaza. Ne sme se zloupotrebjavati sloboda izražavanja, moraju se poštovati principi i standardi novinarske profesije. Sa druge strane, ukoliko novinar iz moralnih načela objavi informaciju za koju smatra da je interes javnosti da o tome zna, iako time krši neku od odredaba zakona, mora biti spreman da se suoči i nosi sa rizicima takvog postupka.

Novinar Đorđe Padejski, iz NUNSOvog Centra za istraživačko novinarstvo, upoznao je prisutne novinare sa istraživačkim veštinama i dostupnim alatima pretrage koji se u

istraživačkom novinarstvu koriste za prikupljanje neophodnih podataka i dokumentacije za određenu temu ili priču.

Svi panelasti su svojim izlaganjima i odgovorima na postavljena pitanja, značajno doprineli razjašnjenju najčešćih dilema koje novinari imaju u svom poslu, a posebno kada je reč o istraživačkom novinarstvu, ocena je novinara - učesnika radionice.

Zaključak učesnika radionice je da je neophodna dalja edukacija novinara koji rade informativne sadržaje, a posebno onih koji se bave istraživačkim novinarstvom ili izveštavaju o sudskim postupcima, kako bi se osposobili da svoj posao obavljaju na što višem profesionalnom nivou, u korist građana, a bez posledica po njih ili medij u kojem rade.

Održavanje radionice je pomogao Civil Rights Defenders.